

ВСТУПНЕ СЛОВО

В однім зі своїх віршів поет Богдан Ленкий писав:

«...Згадаєш — серцю легше стане;
Немов далекі дзвони грають,
Немов давні літа вертають
До мене в гості».

Ті слова як не мож краще відносяться до тематики спогадів і репортажів нашої авторки, Лідії Лугової. Її туга за рідною землею, за молодими роками проведеними в незабутніх українських містах і селах «вертають до неї в гості» й вони зафіксовані по-мистецькому, щиро, без претенсій на літературну величину. Авторка — відома культурно-освітня діячка на Рідних Землях в Т-ві «Просвіта», в Студентському товаристві «Смолоскип» в Бродах, в Пласті в Тернополі і Львові, й тепер не занедбує тої ж ділянки. Прибувши до Канади й поселившись в Монтреалі, співпрацює в декількох журналах і часописах, як «Жіночий Світ», «Наше Життя», «Новий Шлях», «Канадійський Фармер», «Вільне Слово», «Гомін України» та інші, пригадуючи сучасникам про минулі дні на наших рідних землях, як і про свою мандрівку чужиною. В тих її спогадах читач віднаходить той клімат щирого й відданого українського патріотизму, що панував серед свідомої галицької інтелігенції, а в першу чергу серед священничих родин, що жертвенно працювали над піднесенням нашого народу з тих низів, що були причиною нашого духового й культурного заходу. Вона розповідає цікаво про чимало відомих і маловідомих українських священників, культурних діячів, учителів, селян, не перетяжуючи своєї розповіді зайвим балластром слів.

Не зважаючи на нові обставини життя в Канаді, її туга за минулим переходить у постійний біль за

втраченою сестрою, сл. п. Галиною Столяр, членом ОУН, що загинула в берлінській тюрмі, замордована відомим гестапівцем Вірзінгом; той біль і туга ще посилюються, коли згадує про свою маму, що загинула під бомбами в селі Суховолі, в часі наступу большевиків на Броди в 1944 р. Але туга має свої границі, і Лідія Лугова разом зі своїм чоловіком, сл. п. Ярославом Луговим пробиваються серед життєвих труднощів у новій країні поселення, даючи своїм чотирьом дітям високу освіту. І серед тих турбот за життя у вільних хвилинах приходять до неї в гості спогади, що перекликаються із дійсністю чужини ніби далекий відгомін рідної землі. Вона не хоче, щоб ті спогади були лише для неї; вона хоче поділитися ними з численними читачами — любителями української книжки на чужині, до яких — напевно — теж приходять спогади в гості, але, не записані, на жаль, пропадають для майбутніх читачів, істориків і дослідників нашого життя-буття. Тому і вартість тих її спогадів — незаперечна, бо вони вносять в нашу духову скарбницю щось нове, щось цікаве й інтересне. Бо такими ж цікавими й інтересними є сторінки цієї збірки спогадів, що Ви її читатимете й нанизуватимете в своїй пам'яті те, про що снує розповідь авторка.

Зібрані в цій книжці спогадів твори далеко не вичерпують ділянок культурної праці авторки. Вона живо реагує на різні прояви нашого життя на чужині, і як чутливий спостерігач — віднотує в своїх оглядах не одну мистецьку чи культурну подію, повз які інші проходять мимо, майже їх не спостерігаючи. Це здібна робити лише вразлива вдача авторки, і це дає запоруку, що її спогади зібрані в цій книжці — будуть цікавою лектурою для численних шанувальників її письменницького таланту.

Видавництво.

РІДНОЮ ЗЕМЛЕЮ

ЗАРВАНИЦЯ

(Присвячую моїм покійним Батькам)

На мирнім, затишнім Поділлю
Село, як дружка на весіллю
Красується розкішним станом,
Прюдяглась дрімучим ланом,
Неначе стрічкою яркою,
Підперезалося рікою.

Василь Щурат

Зарваниця. Скільки то спогадів у мене з юних незабутніх літ, зв'язаних з селом і відпустами у Зарваниці. Мій батько, о. Теодор був парохом великого, подільського села Хмелівка в Теробовельщині, а тому, що був добрим проповідником, за його душпастирську працю митрополит Андрій Шептицький наділив канонічними відзнаками й іменував постійним проповідником Зарваниці разом з о. Плятоном Карпинським, парохом Острівця біля Теробовлі. Батько літом, в неділю, у ранніх годинах відправляв Сл. Божу в Хмелівці, а тоді ми їхали з ним пільною, подільською дорогою, серед ланів збіжжя, до Зарваниці, яка була віддалена від Хмелівки сім чи вісім кілометрів.

Як кінчалася польова дорога, доїздили до шляху і до містечка Вишнівчик, яке було получене мостом із Зарваницею. Парохом Вишнівчика був симпатичний о. Чолій, який часто до нас приїздив; він теж завідував відпустами в Зарваниці. Рівнож в Вишнівчику Сестри Служебниці мали свій монастир. Здалека було чути дзвони з Вишнівчика, та й із села Гайворонка, які дзвонили кожної п'ятниці й суботи з полудня. Вони неначе вітали так паломників, які йшли

чи їхали до Зарваниці. Такі відпусти відбувалися в Зарваниці від св. Юрія весною, до пізньої осені, до Покрови, кожної неділі й свята.

Кожну таку прощу вітав на подвір'ю церкви місцевий священик, за моїх часів — пок. о. Василь Мельник. Окрім прощ-процесій, люди зі всіх закутин Галичини спішили й одинцем віддати поклін Діві Марії в Зарваниці. То ж можна було бачити там людей в різних народних строях, не тільки з Поділля, але й із Карпат у прекрасних вишивках, з Лемківщини, Бойківщини, Буковини, з-над Дністра і т. д. Між ними були сивоволосі бабусі, які часто йшли десятки миль пішки, молодь, люди середнього віку, а навіть діти. Вони не відчували втоми, йшли з піснею на устах в честь Пречистої Діви.

Про Зарваницю і чудотворну Матір Божу був переказ, що монахові, який втікав перед татарами з Києва, з Печерської Лаври, подорозі, в джерельній воді, з'явився образ. На тому місці він збудував маленьку капличку з іконою Пречистої. До тої каплички сходилися люди на молитву, а коли в 1756 р. вибудували в Зарваниці церкву, перенесли ту ікону до церкви. В 1867 р. парох церкви, о. Порфірій Мандичевський одержав з Риму золоту корону, якою укоронував ікону Пречистої. Ця ікона була приміщена в лівій наві просторі церкви. Над головним престолом церкви був образ Розп'яття Ісуса. На престолі лежала велика і тяжка книга — Євангеліє у срібній оправі — дарунок ще моєї прабабусі, Марії Островської-Петріни, яка те Євангеліє спровадила аж з Києва. Проповідальниця в церкві була в бароковому стилі, мала форму лодки. Посередині церкви звисав великий кришталевий павук, дар графа Потоцького, спроваджений з Риму. За склом габльотки вистеленій темно-синім оксамитом, висіли різні воти — срібні й золоті, а навіть шлюбні обручки — усі ті дорогоцінності були жертвовані за вислухані молитви. Завжди, як я була в тій церкві, я любила молитися перед чудотворною іконою Пречистої Діви Марії. Був переказ, що колись ця ікона була на головному престолі, але Мати Божа відступила

це місце Ісусові і два рази — ікону головного престола знаходили у лівій наві церкви.

Перед цією іконою Марії ми всі в моїй родині, чотири покоління, просили Її ласк. Мені завжди здавалося, що прохання всіх тих людей, які молилися зі мною, Мати Божа вислуховує і заносить їх перед престіл Всевишнього. Пречиста Діва Марія на цій чудовій іконі виглядала, як жива, що все чує і бачить. Там уперше я бачила, як перед тією іконою Марії лежала якась жінка-прочанка через цілу Службу Божу хрестом, без найменшого руху.

Довкруги церкви було просторе подвір'я обведене високим муром і засаджене старими, дуже високими деревами. Велике враження я переживала, коли мій батько під розлогими деревами на подвір'ю церкви проповідував до маси прочан. З його уст пилили сердечні поучення для свого рідного народу. Батько, проповідуючи, ніколи не кричав на людей, він завжди говорив сердечно, як добрий батько до своїх дітей. Як батько зближався до проповідальниці, на церковному подвір'ї ставало тихо-тихо, — здавалося, що всі люди зливалися в одну масу, щоб слухати його науки. Може через ті його проповіді, через його доброту, ми, діти, мали до нього велику пошану. Він був не лише нашим найліпшим батьком, але також учителем в житті, якого ніколи не зможемо забути.

На церковному подвір'ю священники розділяли св. Причастя, і люди приймали його часто у двох-трьох рядах. Біля церкви сестри-монахині продавали молитовники, студенти теології записували датки на Служби Божі, а священники сповідали. За церковним муром продавці продавали на столах різний «крам», як це звичайно бувало на відпустах. Я завжди дуже боялася «дідів-прошаків», що сиділи недалеко церковного муру.

Напевно для кожного, хто бував колись у Зарваниці, залишився незабутній спогад з процесії, яка виходила з церкви та йшла до каплички під лісом. Ця процесія відбувалася під час вечірнього сумерку, при звуках церковних дзвонів. На переді процесії йшли музики, далі єпископ з каноніками зі Львова і священниками, за ними йшли дяки, під проводом старенького дяка із Зар-

ваниці, сестри-монахині, молодь з корогвами, малі хлопці з дзвіночками, прочани зі свічками, усе при співі пісень в честь Пречистої Діви Марії. Процесія йшла дуже імпозантно через Зарваницю. Біля каплички під лісом похід зупинявся, священики відправляли в капличці Молебень, а довкруги каплички лунав спів прочан. Вдолині плила ріка Стрипа, а вгорі шумів незрозумілою мовою густий, темний ліс. Вже зовсім смеркало, як кінчилися відправи біля каплички, і люди розходилися одні додому, інші на нічліги, або до своїх возів, щоб від'їхати до свого села чи міста.

Джерельну воду черпали люди з боку каплички, як лікарство для хворих; вода витікала зі збаночка порцелянового ангела. Капличку мав збудувати при кінці ХІХ ст. польський князь, який казав розганяти людей, що йшли на прощу до Зарваниці й нагло занедужав. Жодні ліки йому не помагали, аж чернець із Зарваниці радив князеві відвідати Зарваницю й віддати честь Пречистій. Про цю подію поет Василь Щурат у книжці «Зарваниця» пише так:

Малий часок, мала година
Несе князя, сумна дружина,
Лиш раз він на ікону гляне
А вид його ясніший стане.
Лиш раз напивсь води з криниці,
Здоров вернувся з Зарваниці.
А над криничкою до року
Капличку видвигнув високу.

Капличка в Зарваниці, враз із лісом та поляною, на якій росли прерізні квіти, мала для нас якесь містичне значення.

Після Служби Божої я з матір'ю і сестрою Галиною цілими годинами там пересиджували. Ми ніколи не ходили зі священиками на спільний обід, воліли їсти те, що ми собі привезли, і ми сиділи біля каплички та любувалися природою. Це був одинокий відпочинок серед природи нашої втомленої працею мами.

Приходство у Зарваниці було мале й старе, тож в нас у Хмелівці, від св. Юра до Покрови ночували священики з родинами, каноніки з Капітули зі Льво-

З М І С Т :

	стор.
Вступне слово	5

РІДНОЮ ЗЕМЛЕЮ

Зарванця	7
Спогад про Тернопіль	13
Пласт в Тернополі	20
Родина Колесів	27
І в той тяжкий час ми вчили	34
Хмелівка	38
Могильниця	49
Підкамінь	56
Броди	61
Суховаля біля Бродів	68
Гімназія »Рідної Школи« у Львові	81

НА ЗОВ БАТЬКІВЩИНИ

За світлим покликом	97
Про героїнь з процесу 59-ти у Львові	104

ДІЯЧІ КУЛЬТУРИ

У гостині в мистця Гніздовського	107
Спогади про Тернопіль	114
Іванна Зельська	116
Забутий Орест Авдікович	120
Уляна Любович	120

ШИРОКОЮ ЧУЖИНОЮ

»Людина та її Світ«	123
Марія Монтесорі	127

	стор.
Сині квіти	129
Вілла червоних троянд	133
Над озером Люгано	139
»На хвилях Дунаю«	143
Сестра Моніка	148
Ємен	157
Спогади про Париж	160
Ясин	183
Вашінгтон та його околиця	

ТІ, ЩО БУЛИ МІЖ НАМИ

Д-р Любов Русова Ліндфорс	198
Марія Бачинська Донцов	202
Ольга Федорівна Франко	206
Климентина Авдикович Глинська	210
Наталена Королева	214
Олександра Косач — Грицько Григоренко	220
	223

ДОДАТКИ

Ярослав Луговий: Союзівка	226
Моя Мільцю найдорожча!	228
Богдан Остап'юк: Пам'яті друга	230